

POSUDOK HABILITAČNEJ PRÁCE MGR. VERONIKY RÁCZOVEJ, PHD.,

VYBRANÉ KAPITOLY ZO SLOVENSKEJ TEXTOLÓGIE

Habilitačná práca Veroniky Ráčzovej *Vybrané kapitoly zo slovenskej textológie* mieri do oblasti, ktorej doposiaľ slovenská literárna veda venovala len obmedzenú pozornosť. Je pritom hodné ocenenia, že habilitantka sa tejto oblasti venuje dlhodobo, o čom svedčí aj jej vedeckovýskumná a pedagogická činnosť, a prináša do nej aj cenné podnety zo zahraničnej literárnej vedy.

Prvá kapitola prináša stručný prehľad názorov na problémy teoretickej textológie na Slovensku od päťdesiatych rokov 20. storočia po súčasnosť. Na s. 12 v poznámke pod čiarou autorka uvádza, že pre potreby tejto práce chápe pojmy literárne dielo a literárny text ako ekvivalenty, čo aj zodpovedá ich bežnému používaniu. V tomto kontexte – a zvlášť vzhľadom na tému práce – sa žiada pripomenúť aj postoj Františka Mika, na ktorého autorka takisto odkazuje: ten ich rozlišoval v tom zmysle, že text sa stáva dielom až v momente recepcie. V duchu komunikačnej estetiky tak dielo chápe ako výsledok produkčných a recepčných procesov a túto jeho teóriu potom rozvíjali ďalší literárni vedci, napr. Stanislav Rakús. Spomínam to ako možný podnet na uvažovanie práve v takej oblasti, akou je textológia alebo editorstvo.

Vnímanie diela nie ako hotového produktu, ale ako dynamického procesu, od ktorého sa Ráčzová v úvode odráža, je azda nevyhnutným predpokladom zmyslupnej práce s rozličnými autorskými či editorskými variantmi textu. Zároveň so sebou prináša aj otázky, na ktoré odpovedať nie je jednoduché. Jednou z nich je otázka autority, týkajúca sa určenia najlepšieho riešenia z textologického či estetického hľadiska (či už sa oprieme o citovaný Górskeho koncept „poslednej tvorivej ruky autora“ alebo Lichačovov koncept „poslednej realizácie autorovho umeleckého zámeru“) – ani tu sa zrejme nezbavíme istej subjektivity v zmysle literárnoteoretickej inklinácie editora a pod. (Osobitnou otázkou je aj otázka poteciálneho zásahu do autorskoprávných vzťahov.) To však neznamená, že máme rezignovať na úsilie nájsť optimálny variant pre danú edíciu aj s tým vedomím, že v budúcnosti sa to môže zmeniť. Dobový vplyv rozličných mimotextových faktorov na text dobre vidieť v spomínanej Felixovej kritike nesprávneho prepisu textov J. Kráľa (s. 16) – ako vidieť, mechanické aplikovanie platných jazykových zásad niekedy môže textu skôr ublížiť.

Nie vždy je však pri práci s variantmi textu ľahké odlíšiť chybu od autorského zámeru, ako dosvedčuje nedávny prípad básne Ivana Laučíka, ktorú zostavovateľ Ján Štrasser prevzal do výberu z poézie Osamelých bežcov *Sme (stále) príbuzní na začiatku* (2021) z výberu Olega Pastiera *Pohybliví nehoria* (2009) pod názvom Močiareč, pričom následne zistil, že v skoršej Laučíkovej bibilofílii *Tri básne* (1994) vyšla pod názvom Močiare.

Samostatnú kapitolu predstavuje práca editora pri vydávaní nových kníh, ako autorka konštatuje na s. 27. Pri nej sa môže prejavíť jeho erudícia, rozhľad a vkus, ktorý v konečnom dôsledku môže autorovi a jeho textom pomôcť. Najmä vtedy, ak autori nemajú dostatočnú schopnosť selekcie svojich vlastných textov (s. 27). Tu sa ukazuje – povedané slovami Františka Mika – nevyhnutné brániť text pred samotným autorom (s. 28). Môžem sa oprieť aj o vlastnú skúsenosť z edičnej práce na básnickom debute Pavla Hudáka *Broskyňový súmrak* (1992), za ktorý dostal Cenu Ivana Kraska, alebo sprostredkovane z práce vydavateľa Petra Milčáka pri výbere básní do zbierok mladého perspektívneho autora Ladislava Lipcseia. Potvrdenie oprávnenosti editorskej „supervízie“ pri nových zbierkach nájdeme v práci aj ďalej, na s. 62: „Autor nemusí so svojím dielom narábať vždy v prospech jeho umeleckej hodnoty.“

Zaiste možno súhlasiť s konštatovaním, že potenciálne realizácie textu (autorské náčrty, fragmenty, poznámky, záznamy, predtlačové varianty či uskutočnené riešenia) predstavujú svedectvo textotvorného procesu (s. 30), otázkou však zostáva, či a do akej miery ich možno využiť pri príprave toho-ktorého vydania. Rozsah takýchto potenciálnych realizácií textu zaiste bude súvisieť aj s autorskou typológiou (architektonický vs. sochársky typ autora).

V druhej kapitole práce s názvom Vybrané teoretické problémy sa habilitantka sústreďuje na problematiku textových prameňov, variantov, autorskej vôle, typov vydania, edičných poznámok a komentárov, teda všetkého, čo nejakým spôsobom ovplyvňuje rozhodnutia editorov. Svoje uvažovanie opiera o prácu s konkrétnymi textami vybraných autorov a autoriek – Lýdia Vadkerti-Gavorníková, Ivan Štrpka, Ján Ondruš, Viera Prokešová (k nim by sme mohli priradiť napr. aj Mariána Reisela, ktorý rovnako viaceré básne zo svojej zbierky *Odpoveď* z r. 1986 predstavil v prepracovanej podobe v zbierke *Po pýtaní* z r. 1995). Jej práca so sekundárnou literatúrou súčasne obohacuje slovenskú literárnovednú terminológiu o také špecifické termíny z oblasti textológie, ako sú „kolácia“, „dittografia“, „haplografia“, „emendácia“ i „rôznočítanie“ a pod.

Ráčzová na s. 62 celkom oprávnene spochybňuje jestvovanie jediného „správneho“ variantu textu, konotujúceho jeho definitívnosť či výlučnosť. Súzvučí to aj s odkazom na názor Borisa Tomaševského, že „ktorákoľvek ukončená verzia je samostatným literárnym aktom“ (s. 57).

Istý posun v teórii i praxi textológie naznačuje aj upúšťanie od pravidla tzv. poslednej ruky ako záväzného pre každé nové vydanie. To so sebou, samozrejme, prináša ďalšie problémy, ako vyššie uvádzaný problém autority: kto a z akých pozícií rozhodne o tom, ktoré zmeny v texte sú tvorivé a ktoré netvorivé? Ako využiteľná sa v tejto súvislosti javí teória Umberta Eca o troch zámeroch (*intentio auctoris*, *intentio operis* a *intentio lectoris*) pri zamedzení svojvôle v narábaní s umeleckým textom.

Zaujímavý je aj spomínaný Otrubov termín „sociálny úzus“ (s. 65), ktorý neopomína ani vplyv širšieho spoločenského kontextu na výslednú publikovanú podobu literárnych diel s tým, že zdôrazňuje časovú podmienenosť takéhoto vplyvu. Dobré to vidieť napr. na opätovných vydaniach tých textov, ktoré sa v období totality stretli s rozličnými cenzúrnymi zásahmi.

V súvislosti s technologickými inováciami a ich možného využitia v textológii autorka práce uvádza možnosť kombinácie čitateľského a vedeckého vydania prostredníctvom DVD alebo iného média (s. 69), čo zaiste prináša pre oblasť textológie nové, predtým netušené možnosti. Za dôležité pokladám zdôraznenie inštitútu vedeckého redaktora v závere kapitoly 2.5, pričom sa žiada dodať, že nie všade sa táto dôležitá pozícia z prípravy knihy vytratila – aspoň v akademickom prostredí má stále istú relevanciu.

V kapitole 2.5.1 Komentáre vo vybraných zväzkoch edície Knižnica slovenskej literatúry sa autorka okrem iného vracia k citlivej problematike oprávnenosti intervencie do jazykovej stránky textov. Je zjavné, že takéto zásahy by nemali narúšať rytmus, rým či sémantickú stránku textov. Z toho hľadiska je zaujímavý prípad Váľkovej básne *Smutná ranná električka* s jazykovo chybným tvarom „ako v rakvi sklenenej“, ktorý sa v tejto podobe dostal aj do súborného vydania Váľkových básní z r. 2005. Je možné, že na ponechanie pôvodného tvaru malo vplyv aj to, že vo všeobecnom povedomí táto báseň funguje aj vďaka zhudobneniu Mariána Vargu a interpretácii Pavla Hammela. (Časopisecky som zaregistroval už aj jazykovo správnu verziu „v rakve“).

Tretia kapitola práce sa venuje analýzám textových variantov básní Ivana Štrpku a Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej, teda autorov, ktorí v rozličnej miere svoje básne do neskorších

vydaní prepracovali či skorigovali. Habilitantka tieto zmeny aj typologicky konfrontuje s charakterom zmien pri iných autoroch, napr. pri Jánovi Ondrušovi. Zároveň si všíma, ako autorské korekcie ovplyvnili významovú a výrazovú stránku básní (napr. zmenu modality). Jej analýzy sú minuciózne a prezrádzajú jednak dobrú teoretickú prípravu, jednak silné osobné zaujatie danou problematikou.

Z jazykovoštylistickej stránky je habilitačná práca na dobrej úrovni, azda len na niektorých miestach rušivo pôsobí nadužívanie pasívnych tvarov. S výhľadom na budúce publikovanie práce uvádzam niekoľko menších jazykových nedostatkov alebo preklepov, ktoré by si zaslúžili korekciu: „zachytiteľné na škrtach“ (s. 6), „s takouto situáciou sa potýkame“ (s. 37), „pred alebo po knižnom vydaní“ (s. 38), „detekovaných“ (s. 38), „umiestnené na horizontálne“ (s. 52), „prevedené s vedomím“ (s. 53), „Častokrát“ (s. 54), „z roviny genotextu (fabule)“ (s. 59), „príprave takého znenie textu“ (s. 60), „je skôr našim... špecifikom“ (s. 69), „Tvar vydavateľského komentárov“ (s. 73), „mimo kontext komentárov“ (s. 75), „z rodinnej a rodovej pamäte“ (s. 98), „neraz vyvstáva otázka“ (s. 101).

Ďalšie otázky do diskusie:

1. Ako sa v textológii a v edičnej praxi podľa Vás vyrovnáť so vstupom technologických vymožeností, ako sú počítače, do produkčnej fázy diela (napr. jestvovanie viacerých variantov nie v tlačenej forme, ale na hardisku osobného počítača)?
2. Ako možno chápať určenie vlastnej estetickej hodnoty diela podľa Lichačova (s. 59) – v kontexte predošlých dvoch bodov naznačuje jeho chápanie mimo času ako čohosi stáleho a nemenného?
3. Aké sú Vaše osobné skúsenosti s problematikou textológie a editorstva v pedagogickej praxi, keďže v rámci slovenského akademického prostredia ide pravdepodobne o jedinečnú odbornú orientáciu?

Záver:

Habilitačná práca Mgr. Veroniky Ráčzovej, PhD., *Vybrané kapitoly zo slovenskej textológie* podľa môjho názoru spĺňa všetky kritériá tohto typu záverečnej práce, je jednoznačným prínosom pre daný vedný odbor, odporúčam preto po úspešnej obhajobe udeliť Mgr. Veronike Ráčzovej, PhD., vedecko-pedagogický titul *docent* v študijnom odbore teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr.

Košice 16. 8. 2021

prof. PhDr. Marián Andričík, PhD.

Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie

Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach